

LAKATOS JÚLIA: FELEJTSÉK EL ORBÁN VIKTORT!

Az, hogy ez a kötet egyáltalán létre jöhetett, – hogy 2016-ban szükség van arra, hogy előválasztások bevezetéséről beszéljünk – a magyar pártrendszer legmélyebb történelmi berögzültségének köszönhető. Lehet érvelni amellett, hogy az aktuálpolitikai csatározások születték az ötletet, azonban a nagy kormánypart vs. fragmentált ellenzék évszázados hagyománya nélkül nem állt volna elő az a helyzet, amelyben egyáltalán felmerülhetett volna ez a kérdés. Ennek megfelelően, elemzésünk elsősorban azt tárgyalja, hogyan lenne képes az előválasztás megváltoztatni ezt a politikatörténeti hagyományból eredő dinamikát. Ezt követően tartalmilag is reflektálunk a javaslatokra, megelőlegezve azt, hogy legfontosabb megállapításaink nem arról szólnak, ami benne van a koncepciókban, hanem arról, ami kimaradt.

Észrevételeink ennek ellenére építő jellegűek, megközelítésünk nem a javaslatok tartalmát, vagy színvonalát minősíti. Sokkal inkább annak szól, hogy mivel jelenleg a tervezési folyamatnak egy korai fázisában van az elképzelés, számos olyan pont merül fel, amellyel egyik fél sem foglalkozott ajánlatában. Üdvözljük azonban mind a Republikon Intézet, mind a Párbeszéd Magyarországért javaslatát, és fontosnak tartjuk, hogy beszéljünk az előválasztás bevezetéséről. Már csak azért is, mert a Méltányosság Politikaelemző Központ elsőként írt 2013 augusztusában arról, hogy szükség volna előválasztásra Magyarországon. Szinte napra pontosan két hónapra rá Mesterházy Attila kísértetiesen hasonló elképzeléssel állt elő, mint amit agytrösztünk korábban felvetett. Azóta is figyelemmel kísérjük felvetésünk utóéletét, számos írásban érveltünk mellette, és a Méltányosság egységes álláspontja továbbra is az, hogy szüksége van a magyar baloldalnak¹ arra, hogy előválasztást tartsanak, lehetőleg még a 2018-as választások előtt. Ennek fő oka az, hogy három év alatt sem volt képes változtatni a bal-liberális ellenzék belső dinamikáján. Javaslatunk ennek a helyzetnek a feloldására kínál megoldást.

Nyissuk ki a vitát!

A Méltányosság *innovatív ereje miatt* támogatja az előválasztásokat. Csizmadia Ervin, *Vita nélkül nincs kiválasztódás* című elemzésében az ellenzékét a viták idő előtti lezárása helyett a vita kinyitására biztatta, amelyet egy amerikai stílusú, több körös televíziós vitákkal kiegészített előválasztási kampányban látott megvalósíthatónak.² Tisztában lévén azzal, hogy Magyarország nem Amerika, *lebonyolítás* tekintetében a Francia Szocialista Párt 2011-es előválasztását vettük kiindulópontnak.³ Az előválasztási *kampány* szempontjából azonban az amerikai vitákat tekintjük mérvadónak. Javaslatunkban az előválasztási kampány, illetve a hozzátartozó miniszterelnök-jelölti viták nagyobb hangsúlyt kapnak, mint az előválasztás technikai része. Szavazóközrözetek kijelölésében, választások lebonyolításában van

¹ Az elemzés folyamán a baloldalt gyűjtőfogalomként használjuk a bal-liberális közösségre, számolva azzal is, hogy számos olyan párt is ide tartozik, amely önmeghatározása szerint egyik kategóriába sem sorolja magát.

² Csizmadia Ervin: *Vita nélkül nincs kiválasztódás*. Népszabadság, 2013. 06. 21. http://nol.hu/velemeney/20130621-vita_nelkul_nincs_kivalasztodas-1395185

³ Ld. Paár Ádám: *Hatan a pályán*. A francia Szocialista Párt előválasztása. http://meltanyosság.hu/content/files/francia_szocialist%C3%A1k_el%C5%91v%C3%A1laszt%C3%A1sa_20130731.pdf

tapasztalatunk. Ez nem állíthatja az ellenzékét lehetetlen kihívás elé. A viták kérdése azonban nem csak a pártokat, hanem szavazóikat is komoly fejtörés elé állíthatja. Magyarországon ugyanis nem evidens a választási viták szerepe. Ha volt is kísérlet arra, hogy a rendszerváltást követően hagyományá váljon, idővel a politikusok közös akaratából mégis kikerült a gyakorlatból.

Emiatt is lehetett, hogy amikor 2013 júniusában először foglalkoztunk a témával, még úgy tűnt mindennél erősebb a bal-liberális ellenzék összefogási szándéka. Nem azért, mert Magyarország vagy a magyar baloldal annyira konszenzuális politikai kultúrával rendelkezik. Azért, mert a választók hajlamosak összetéveszteni a viták tisztázó szerepét a parttalan vitatkozással. A baloldali szavazók tapasztalati élménye az, hogy addig vitatkoztak az úgynevezett demokratikus ellenzék pártjai arról, hogy együtt vagy külön-külön induljanak, míg végül két szék közül a pad alá estek. Ezért van igény a megegyezésre, hiszen „közkeletű megfogalmazás szerint, ha az ellenzéki vezetők még sokáig vitatkoznak, Orbán Viktor hatalmon maradását segítik.”⁴ Csakhogy – ahogy erre Csizmadia Ervin is utalt vitaindító írásában – ennek épp az ellenkezője igaz. Pont azért került a baloldal az alá a bizonyos pad alá, mert a rendszerváltás óta sosem volt mód arra, hogy nyíltan megvitassák, milyen irányba kívánnak tovább menni. A túlzottan korán lezárt, vagy épp soha ki sem nyitott vita, az, ami káros az ellenzéki megújulás számára.

Miután Mesterházy Attila bejelentésével az elképzelés váratlanul a politika részéről is lehetséges opcióvá vált, intézetünk tovább ment a nyílt viták szükségességének szorgalmazásánál, s kifejtette, hogy az ellenzéknek újra kell tanulnia a szerepét és a belső viszonyait.⁵ Ha az ellenzék üggyé akarja tenni saját magát, akkor meg kell haladnia azt a korábbi gyakorlatát, hogy a miniszterelnök-jelöltet automatikusan a legerősebb ellenzéki párt adja. Az előválasztás nem csak segítene abban, hogy az ellenzéki pártok újraértékeljék szerepüket, olyan legitimitációt adna jelöltjüknek, amelyet semmilyen belső kiválasztás nem tudna. S miért is ne jöhetne egy új módszer a régi helyett? „1998-ban a Fidesz holdudvara *kényszerítette* ki az első miniszterelnök-jelölti tévévitát Horn Gyula és Orbán Viktor között. Addig ennek semmi hagyománya nem volt. Aztán – egy időre legalábbis – lett. Annak még kevesebb hagyománya van, hogy az azonos térfélen állók vitatkozzanak egymással. De ebből is lehet hagyomány!”⁶

A baloldal újraakasztása

Ahogy erről Szakács András kollégámmal írtunk, természetesen tisztában vagyunk azzal, hogy az előválasztás nem csodafegyver a kormányváltásra, de egy hatékony eszköz lehet a megújuláshoz.⁷ Ez utóbbi megállapítás azért kiemelten fontos, mert habár támogatjuk az előválasztást, sem korábban, sem most *nem azért* tartjuk jónak, amiért a többiek.

A baloldalnak nem Orbán Viktor legyőzésére, és nem az orbáni diktatúrától való félelemtől vezérelve kell létrehozni az előválasztási rendszert. Nem azért, mert a jelenlegi választási rendszer együttműködésre kényszeríti az ellenzékét és másképp nem jutnak dűlőre. Önmagáért, a baloldal saját fejlődéséért kell minél hamarabb bevezetni, hosszú távra, mintha az Orbán-

⁴ Csizmadia Ervin: Vita nélkül nincs kiválasztódás. Népszabadság, 2013. 06. 21.

⁵ Csizmadia Ervin: Előválasztás a baloldalon? Igen, nagyon is!:
<http://24.hu/belfold/2013/08/23/csizmadia-ervin-elovalasztas-a-baloldalon-igen-nagyon-is/>

⁶ Ld. uo.

⁷ Lakatos Júlia - Szakács András:
http://meltanyosság.blog.hu/2013/08/25/elovalasztas_csod_vagy_csodafegyver

rendszer nem is létezne. A legfőbb különbség álláspontunkban a Republikon Intézet, és a PM javaslatához képest, hogy a mi elképzelésünkben a baloldal *nem az ellenfél által határozza meg önmagát*, hanem saját helyzetére reflektálva, megújulása érdekében tesz egy önálló kezdeményezést. Hosszú távban gondolkodunk, s egy fenntartható új hagyományt szeretnénk teremteni, emiatt felvetésünk szemszögéből lényegtelen ki az ellenfél, vagy, hogy éppenséggel milyen a választási rendszer. A baloldal belügyeként kezeljük az előválasztást nem pedig az országos választási kampány egyik eszközeként. Ezért George Lakoff-hoz hasonlóan, aki *Ne gondolj az elefántra!*⁸ című könyvében azt ajánlotta a hatalomból kiszorult demokratáknak, hogy ne gondoljanak republikánus ellenfelükre üzenetük megfogalmazásakor, mi azt mondjuk a baloldali ellenzéknek, hogy felejtsek el Orbán Viktort, amikor az előválasztások kérdéséről gondolkodnak.

Tudjuk, hogy sokak számára ezzel épp az előválasztás számukra legvonzóbb elemét tesszük zárójelbe. Egyértelmű, hogy elsősorban azért rezonál mind a pártoknál, mind a közvéleménynél az ötlet, mert hosszú idő után az első olyan ütőképes javaslatnak tűnik, amely esélyt adhatna a kormányváltásra. Csakhogy, még egyszer hangsúlyozzuk, az előválasztás nem csodafegyver. Aki azonnali megoldásokat vár tőle, csalódní fog. Szeretnénk elkerülni ezt a kiábrándulást azzal, hogy előrebocsájtjuk, az előválasztás sok mindenre jó, de nem jó mindenre. Pontosan érteni kell tehát funkcióját.

A legtöbb párt életében jelentkeznek olyan periódusok, amikor tartósan kiszorúlnak a hatalomból. Minden esetben valamiféle radikális újítással váltak képessé arra, hogy visszakerüljenek a döntéshozatalba. A csodavárás, és az ellenfél kritikája önmagában nem lett volna elég. Hogy egy példát hozzunk, a brit agytrösztök megjelenése mind a Konzervatív, mind a Munkáspárt részéről válasz volt a hatalomból való kikerülésre, és az elkényelmesedett párt elit megújulás-képtelenségére.⁹ A Margaret Thatcher által létrehozott konzervatív agytrösztök nem csak felfrissítették a Konzervatív Párt igencsak megfáradt arculatát, teljesen újrarajzolták a brit politikát. Azáltal, hogy a konzervatív erő hosszútávon visszakerült a parlamentbe, a Munkáspártot is innovációra készítette. A legtöbb brit agytröszt a Munkáspárt ellenzéki periódusában, 1979-1997 között alakult. Ezek az intézetek fogalmazták meg a New Labour gondolatát, amely később Tony Blair megválasztását eredményezte, és a Munkáspárt számára biztosított több ciklusra elegendő ideológiai töltetet. A szellemi innovációs háttérrel nyújtó agytrösztök nélkül egyik párt sem lett volna képes megújulni. Az azonban nem volt törvényszerű, hogy pont agytrösztöket hoznak létre. Ezek csak egyike voltak a lehetséges innovációs megoldásoknak. Láthatjuk azonban, hogy messze nem rövidtávú befektetésként kezelték őket.

Hosszú távon az előválasztás Magyarországon egy olyan innovatív szerkezeti újítás lehetne, amely nem csak biztosítja a baloldali ellenzék belső megújulását, ezáltal javítja országos versenyképességét, hanem általában is ösztönzően hat a politikai versenyre. Hasonlóan, ahogyan a Francia Szocialista Párt előválasztását átvette a jobboldal, úgy gondoljuk, hogy amennyiben

⁸ Ld. George Lakoff: *Ne gondolj az elefántra!* – A progresszív gondolkodás elengedhetetlen zsebkönyve. Napvilág kiadó, 2006.

⁹ Bővebben ld. Paár Ádám: *Agytröszt-univerzum Nagy-Britanniában és idehaza. Reflexió Hartwig Pautz: „The Think Tanks Behind ‘Cameronism.’” című tanulmányára.* <http://meltanyosság.hu/content/files/A%20brit%20agytr%C3%B6szt%C3%B6k-%20a%20Pautz-tanulm%C3%A1ny%20reflexi%C3%B3ja.pdf>

sikeres a hazai baloldal új jelöltállítási technikája, úgy az idővel kihat a jobboldali pártokra is. Ez minőségi ugrást jelentene a magyar politikai élet színvonalában. A Méltányosság Politikaelemző Központ 2002 óta érvel a miniszterelnök-jelölti viták amerikai típusú lebonyolítása mellett. Úgy gondoljuk, hogy az „elveszett” vitakultúra felélesztése egy ilyen folyamattal a jövőben azt is eredményezné, hogy a bal-és jobboldal több körös előválasztási vitákban edzett miniszterelnök-jelöltjei, idővel, egymással is újra vitáznának. Nem azért, mert egyik vagy másik párt önös érdekéből kikényszeríti, mint 1998-ban a Fidesz, hanem, mert a társadalmi elvárás következtében egyik párt jelöltje sem engedheti meg majd magának, hogy ne vitázzon.

A magyar baloldal ma egy egyedülálló lehetőség előtt áll. Kizárólag rajtuk múlik milyen mértékben élnek vele. Ha pusztán Orbán legyőzésére alkotják meg az előválasztást, akkor egyrészt elvesz az a plusz ideológiai töltet, amit adhatna, másrészt vélhetőleg nem lesz tartós a gyakorlat, hiszen a versengő felek felrúgják, ha "elmúlik a veszély". (Hozzáteve, hogy ez esetben „nem múlik el a veszély”, ugyanis, ha az eddigi logikát követik az érintett pártok, és csak látványelemnek hozzák be az előválasztásokat, akkor minden marad majd a régiben.) Az előválasztásokban gondolkodóknak azt kell megérteni, hogy nem a helyezkedés, nem elsősorban az egyéni-választókerületi indulók vagy a miniszterelnök-jelölt személyének eldöntése a lényeg, hanem, hogy ki milyen víziót ajánl a baloldalnak. Az előválasztás egy eszköz ennek megvitatására. A francia előválasztások jelöltjei közül például ki harcosabb, ki együttérzőbb, ki őszintébb baloldalt hirdetett. A „nyugodt erő” elképzelése versengett a „kemény baloldallal” és így tovább.

Az előválasztás, mint integráló eszköz

Miközben korábban a kényszeres stratégiai összefogással szemben a vita kinyitását ajánlottuk, hozzá kell tennünk azt is, hogy, ha és amennyiben jól működnek, az előválasztások idővel átalakítják majd a bal-liberális oldal erőviszonyait. Korábban nem volt kérdés, hogy az MSZP jelenti „a” baloldalt Magyarországon. Ma nehezen tudnánk meghatározni, hogy ki képviseli a baloldali értékeket. Mivel a Szocialista Pártnak jó ideig nem volt „természetes ellenfele” a hazai politikai mezőnyben, ezért a rendszerváltás óta nem kényszerült arra, hogy felülvizsgálja nézeteit. A kétharmados Fidesz fölény viszont előhívta Magyarország történelmi hagyományait, a tekintetben, hogy az erős kormánypárttal szemben mindig is egy fragmentált ellenzék állt.

Csizmadia Ervin többek között *A következő Magyarország* című könyvében ír arról, hogy ez a hagyomány eltér a nyugat-európai országokétól, azonban korántsem egyedi. 1867 óta folyamatos visszatérői a magyar politikatörténetnek a szakirodalomban domináns- vagy predomináns pártoknak nevezett jelentős fölényrel rendelkező pártok. „Ritkán beszélünk róla, pedig alapvető: a magyar történelem aranykorának legalábbis a beindulása annak köszönhető, hogy a fúziót követő első választáson az új kormánypárt a parlamenti mandátumok közel 83 %-át (!) szerzi meg, s ez a nagyságrend a kétharmados kormányokat bőven kitermelő magyar politikatörténetben is kirívónak tekinthető. Az már egy másik kérdés, hogy három évvel később, 1878-ban ez az arány már csak 59%, s utána ez az arány marad a következő két választáson is. Az ellenzéknek pedig 30 éven keresztül legfeljebb úgy van esélye kormányra kerülni, ha testületileg vagy az egyének szintjén integrálódik a kormánypártba.”¹⁰

¹⁰ Csizmadia Ervin: *A következő Magyarország. Politikai együttműködés, nagykoalíció és társadalmi kohézió.* 56. o., Méltányosság Politikaelemző Központ, 2015.

Ez a hagyomány vezetett a baloldali fragmentációhoz is, ami jelenleg lehetetlenné teszi azt, hogy kormányzóképpé váljanak a Fidesz akár sima többségével szemben is. Önmagában a pártok összefogása nem elégséges az erőviszonyok megváltoztatására. Sem matematikai, sem a már sokszor emlegetett innovációs szempontból. Az előválasztás akkor hatékony, ha hozzájárul ahhoz, hogy integrálódjon a baloldali ellenzék egy jelentős része, s lehetővé váljon, hogy újra kialakuljon egy irányadó párt a baloldalon. Ezért is fontos a nyílt előválasztás, nem csak azért, mert Magyarországon történelmi okokból nem jelentős a párttagság. Az előválasztás ugyanis lehetőséget ad arra, hogy akár bizonytalan szavazók, vagy más pártokból kiábrándult szavazók is „megtalálják magukat” a baloldali ellenzék mondanivalójában, ezáltal kiszélesítve a megújult baloldali szavazói blokkot. Akármit is gondolunk arról, hogy a Fidesz ledarálta a környezetében levő rivális pártokat, azt nem lehet elvitatni tőle, hogy képes volt domináns párttá válni saját térfelén. Azáltal, hogy a Fidesz a jobboldal élére állt, és felvette mai néppártos formáját, áramvonalasította a jobboldali mezőnyt, megkönnyítve jobboldali szavazók számára a választást. A baloldal azonban még mindig ez előtt a „leegyszerűsítési” folyamat előtt áll.

Nem tudjuk, hogy kisebb-nagyobb darabjaiból, hogyan fog újra összeállni az új baloldali domináns párt. Az előválasztások bevezetése, és egy erős baloldali blokk kialakulása tovább közelítheti a magyar pártrendszert a kétpártrendszer felé, ugyanakkor az is lehet, hogy pusztán helyet cserél egy időre az immáron felduzzasztott baloldal a Fidesszel, s folytatódik az erős kormánypárttal szembeni fragmentált ellenzék hagyománya.

Technikai észrevételek és javaslatok

Akárhogy is alakul, részünkről akkor tekinthetjük sikeresnek az előválasztások bevezetését, ha valódi vitát generál a jelöltek között, ha ideológiailag megújítja és integrálja a baloldalt, új szereplőket és szimpatizánsokat vonz a baloldali térfélre, valamint adott esetben idővel még túl is mutat önmagán, és a jobboldalból is szervezeti innovációt vált ki. Ahhoz azonban, hogy ez minél hamarabb megvalósulhasson, az elméletnek át kell adnia a helyét a gyakorlatnak, és részletekbe menően ki kell dolgozni az előválasztás szabályait, és lebonyolítását.

Szorgalmazzuk, hogy mihamarabb felálljon egy előkészítő bizottság, amely a technikai részletek kidolgozására, akár a francia, vagy olasz pártokkal is felveszi a kapcsolatot tapasztalatcsere céljából. A szervező bizottságnak érdemes lesz figyelemmel kísérni az UMP novemberi előválasztását is, amely az első alkalom lesz, hogy nyílt előválasztást tart a francia jobboldal, illetve a Szocialista Párt 2017. január eleji előválasztását, amely a második alkalommal tart nyílt előválasztást. E tekintetben támogatjuk a Republikon Intézet Előválasztási Bizottságra tett javaslatát, amely jogászok, választási szakértők és civil aktivistákból állna.

Számolni kell azzal, hogy nem könnyű bevezetni egy új hagyományt. Elsőre egészen biztosan nem lesz zökkenőmentes. Ettől azonban nem szabad megijedni, s semmiképp nem szabad visszafordulni. Sok finomhangolásra szorul még az elképzelés, egyik eddigi javaslat sem megy bele a lebonyolítás minden részletébe, ami jogos is, hiszen előbb a főbb pontokban kell megállapodni. Emiatt számtalan kérdés maradt még megválaszolatlanul; ha csak az idejű Republikánus előválasztások fő tanulságából indulunk ki, tisztázni kell a párt kötelességeit illetve lehetőségeit az előválasztásokkal kapcsolatban. Visszahívhatják a jelölők a jelöltet, például etikai vétség, vagy bűncselekmény miatt? Mindenáron kötelez a szavazók döntése? Vagy mi történik, ha a győztes nem tudja, nem akarja vállalni a jelölést? Ilyen, és hasonló kérdések ezrei állnak még a szervezők előtt.

Ami a Méltányosság számára a legfontosabb javaslat, hogy nem csak megyénként egy élő miniszterelnök-jelölti vitát tartanánk közvetlenül a szavazás előtt. Fontos elkerülni, hogy a pillanatnyi forma befolyásolja a szavazás végeredményét. Lehetőséget kell adni a választóknak, hogy mérlegeljék döntésüket. Sokkal több (legalább 3) tematikus televíziós vitára volna szükség a kampány részeként. Ez hozza ki ugyanis leginkább a jelöltek közötti különbségeket. Az országos televíziós viták megszervezéséért ugyanaz a bizottság felelne, amely az előválasztások rendezéséért, lebonyolításáért. Ha több forduló lesz a választás, akkor javasoljuk, hogy a második forduló között is legyen egy vita. A vitákat rotációs alapon mindig más városban, nyilvános helyszínen rendezzék, közönséggel, országos televíziós és online közvetítéssel, tematikus, átfogó kérdésekben. Ez nem feltétlen jelenti azt, hogy az élő vitát közvetlenül a szavazás előtt el kell törölni, azonban mindenképp szükség van ezekre a kiegészítő televíziós vitákra is a kiegyensúlyozott tájékoztatás jegyében.

A Méltányosság egyfordulós előválasztási rendszerben gondolkodik, amely online és személyes regisztrációval, és szavazással lenne lebonyolítva. Korábban is szorgalmaztuk észt mintára az e-szavazás kifejlesztését Magyarországon, ha nem is rögtön a 2018-as előválasztásra, de hosszú távon mindenképp érdemes volna bevezetni alkalmazását.¹¹ Ez nem csak a külföldön élő magyar állampolgárok számára tenné lehetővé a szavazást, de segítség lehet a kevésbé mobil vagy mozgásukban korlátozott állampolgárok számára, miközben a fiatalabb generációt is aktivitásra bírhatja. Kétséges, hogy az előválasztás során lenne kapacitás mozgóurnák vagy levélben szavazás biztosítására, így online szavazás nélkül egyesek óhatatlanul kimaradnának a szavazásból.

A lebonyolítás tekintetében hajlamosabbak vagyunk inkább a Republikon Intézet elképzelésével egyetérteni. A Méltányosság csak a miniszterelnök-jelölti és az egyéni választókerületi pozíciók kiválasztását javasolná az előválasztás keretein belül, szemben a közös országos lista megválasztásával. További észrevétel a javaslatokkal szemben, hogy mindkét terv abból indul ki, hogy egyesek szabotálnák a választásokat, és megpróbálnák befolyásolni az eredményeket. Véleményünk szerint ez egy rossz üzenet. Az előválasztások célja, hogy olyan választókhöz is eljusson a baloldal, akiket korábban nem tudott megszólítani. Ezért inkább a Republikon által javasolt csekély mértékű anyagi hozzájárulást, és értéknnyilatkozat aláírását tartjuk célravezetőnek. Ugyanakkor minimális regisztráció, személyes adatok megadásával (név, lakcím, születési dátum) szükséges a választás hatékony és biztonságos lebonyolításához, természetesen a megfelelő adatvédelmi előírások alkalmazása mellett. Támogatjuk mind az online regisztrációt, és az online szavazást is. A PM javaslatát miszerint a választók is járuljanak hozzá a választás lebonyolításának költségeihez opcionális módon építenénk be. A kampány egész ideje alatt legyen lehetőség mikrodonációkkal segíteni a választás lebonyolítását, és a kötelező szimbolikus hozzájárulás mellett, ha valaki megengedheti magának, akkor adakozhat is erre elkülönített leplombált, hitelesített adománygyűjtő dobozokban, vagy interneten, átutalással.

Zárásképp, az, hogy a koncepcióból valóság lesz, azon múlik, hogy elegendő számú elemző, szakértő, közéleti személyiség és nem utolsó sorban politikus áll ki az elképzelés mellett. Minden technikai javaslatnál fontosabb, hogy az előválasztás gondolata általános támogatással bírjon. Könnyű ugyanis megfogalmazni, hogy legyen, még a részleteket sem annyira bonyolult kidolgozni, ha azonban nincs politikai szándék bevezetésére, vagy nincs, aki érdekeltté tegye a

¹¹ Szakács András: E-szavazás, mint megoldás. <http://meltanyosság.hu/node/3564>

szavazókat, hiába van koncepció. Reméljük tehát, hogy minél többen kiállnak az elképzelés mellett, és valóban közös üggyé válik. Ezen észrevételeink mellett, úgy gondoljuk, hogy a létező opciók, a külső vélemények és külföldi tapasztalatok figyelembevételével közös nevezőre hozhatóak, és könnyedén megtartható az első baloldali előválasztás 2018 előtt.